

Historia zamku

2021-09-06

Wawel to wapienne wzgórze w centrum Krakowa, nad Wisłą, z zespołem monumentalnych zabytków o wyjątkowych walorach historycznych i artystycznych. To niezwykle sanktuarium określa tożsamość Polaków, jest ich symbolem narodowym i kulturowym. Wawel był siedzibą polskich władców, ich nekropolią i miejscem gdzie kształtowała się historia Polski.

Wawel Piastów

Górująca nad okolicą skała o wysokości 228 m n.p.m., otoczona mokradłami, przyciągała grupy ludzkie począwszy od epoki paleolitu, już 100 tys. lat p.n.e. W IX w. Wawel był ośrodkiem związku plemion wiślańskich. Bolesław Chrobry w końcu X w. zdobył gród wawelski i przyłączył Małopolskę do państwa Piastów. W ramach archidiecezji gnieźnieńskiej powstało w 1000 r. biskupstwo w Krakowie i budynek katedry na Wawelu. W 1 połowie XI w. wzniesiono murowane budowle przedromańskie związane z rezydencją władcy, sakralne i świeckie, np. czteroapsydowa rotundę śś. Feliksa i Adaukta, rotundę – baptysterium przy katedrze, "budowlę czworokątną".

Za panowania Kazimierza Odnowiciela, w latach 1034-1058, Wawel stał się główną stolicą państwa. Przebudowa rezydencji władcy zapoczątkowała nową fazę budownictwa, już romańskiego (pałac z aulą na piętrze – tzw. sala o dwudziestu czterech słupach z kaplicą, bazylika pałacowa św. Marii Egipcjanki). W 2 połowie XII w. Wawel, z liczbą budowli sakralnych sięgającą dziesięciu i rozbudowanym zespołem rezydencjonalnym, stał się grodem o wyjątkowo dużej randze.

Na przełomie XIII i XIV w. wzgórze otoczono kamiennym murem obronnym w miejsce wałów drewniano - ziemnych. Wykształcił się wówczas wyraźny podział na zamek górny czyli rezydencję królewską (budowaną przez cały XIV w.) i dolny, będący zapleczem usługowym i gospodarczym. Z inicjatywy Władysława Łokietka i przy udziale biskupa Nankera powstała gotycka katedra, poświęcona w 1364 r. W XIV i 1 połowie XV w., za panowania Władysława Jagiełły, przebudowano i rozbudowano fortyfikacje zamku (baszty: Jordanka, Złodziejska, Lubranka, zespół obronny bramy Dolnej).

Rozkwit za Jagiellonów, upadek w XVII i XVIII wieku

Szczytowy okres rozwoju architektury i kultury artystycznej Wawelu przypada na czasy panowania Jagiellonów, zwłaszcza Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta. W latach 1506-1534 przebudowano gotycki pałac na renesansową rezydencję ze wspianiałym dziedzińcem Arkadowym. Przy katedrze powstała w latach 1519 - 1533 królewska kaplica Zygmuntowska - wzorcowe dzieło sztuki renesansowej w Polsce.

Po pożarze w 1595 r. część rezydencji przebudowano w stylu wczesnego baroku. Kierujący pracami architekt królewski Jan Trevano wznosił przy północnym skrzydle pałacu dwie wieże: Zygmunta III Wazy i tzw. Sobieskiego. W latach 1655-1657 pałac zniszczyli Szwedzi. Największą katastrofę w dziejach zamku spowodował pożar w 1702 r. Zaprószonej przez szwedzkich żołnierzy ogień pochłoniął renesansowy wystrój wnętrz. Dzieła zniszczenia dopełniły rozbiory Polski. W 1795 r. Prusacy wykradli insygnia koronacyjne, które bezpowrotnie przepadły. Wraz z

utrata niepodległości Wawel, zgodnie z duchem romantyzmu, stał się relikwią pamięci narodowej, tutaj uczono się ojczyściej historii.

Pod zaborami i w czasie wielkich wojen

Przez znaczną część XIX w. wzgórze zajmowały wojska austriackie. Zniszczono wawelski zamek dolny, wyburzając m.in. gotyckie kościoły św. Michała i św. Jerzego, szkołę katedralną, dom księdza Borka, zespół bramy Dolnej. W 1846 r. Kraków włączono ostatecznie do Monarchii Austriackiej i przekształcono w twierdzę. Wzgórze opasano murem obronnym z bastionami, podwyższono fortyfikacje kleszczowe, wzniesione w latach 1790-1792 przez polskich inżynierów. Pałac królewski i budynek Seminarium zamieniono na koszary wojskowe. W południowo - zachodniej części wzgórza wybudowano wielki gmach szpitalny, a w miejscu wyburzonych domków wikariuszy - dom rekonwalescentów.

Gruntowną restaurację katedry i przyległych budynków przeprowadzono w latach 1895 - 1904 pod kierownictwem Sławomira Odrzywolskiego i w latach 1905 - 1914 Zygmunta Hendla. Od 1905 r. podjęto prace przy odnowieniu pałacu, od 1916 r. pod kierunkiem Adolfa Szyszko-Bohusza. W 1921 r. wzniesiono od północy bramę zw. Herbową i loggię widokową. W okresie międzywojennym Wawel pełnił funkcję rezydencji głowy państwa.

W czasie II wojny światowej na wzgórzu znajdowała się siedziba okupacyjnych władz Generalnego Gubernatorstwa i Hansa Franka. Przebudowano budynek tzw. kuchni królewskich i szpitala austriackiego; od południa wzniesiono w 1942 r. bramę wjazdową zw. Bernardyńską. Po 1945 r. wyburzono jeden z budynków szpitala austriackiego i dom rekonwalescentów, a w jego miejscu wzniesiono nowy obiekt, mieszczący biura Zamku Królewskiego na Wawelu.

Wzgórze wawelskie to obecnie pomnik narodowej przeszłości, rezydencja historyczna złożona z kilku ekspozycji muzealnych, mieszczących się w budynku pałacu i dawnych kuchniach królewskich. Odrębną jednostką jest Muzeum Katedralne prezentujące przedmioty związane z dziejami kapituły, zabytki złotnictwa, tkactwa, obrazy i rzeźby.

Autor: Elżbieta Firlet